

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уређивачки одбор:

др *Ирена Грицкај*, др *Милка Ивић*, др *Павле Ивић*, др *Радослав Кајић*,
др *Рудолф Коларич*, *Блаже Конески*, др *Берислав Николић*, др *Миливој Павловић*,
др *Асим Пецо*, др *Мићар Пешикан*, др *Живојин Сјанојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

XXXI књ.

БЕОГРАД

1974 — 1975

ОСНОВНЕ СТРУКТУРАЛНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ РУСИНСКОГ ГЛАСОВНОГ СИСТЕМА

Овај приказ има донекле дескриптиван карактер, да би могао послужити као прилог информисању о неким карактеристикама још недовољно познатог и обрађиваног језика војвођанских Русина, који се са доста успеха негује и употребљава као књижевни, стандардни језик русинске народности. С друге стране, рад је замишљен и као прилог адекватном идентификовању русинских језичких појава у широј перспективи — упоредној и еволутивној. Податке сам прикупљао углавном непосредном ексцерпцијом русинске послератне литературе, књижевне, информативне и стручне, а проверавао их и донекле допуњавао анкетањем русинских културних радника.

Савремено стање русинског гласовног система

1) Савремену русинску фонетику, посматрану у данашњем стању (синхронично), пре свега карактерише класичан петовокалски систем:

У транскрипцији: і и е о а	или у русинском писму: и (ї) у (ю) е (є) о а (я)
(1°)	(1°а)

Дифтонга и приметнијих позиционих варијација вокалске боје нема, а такође ни слоговних сонаната.

2) Не постоји фонолошка разлика дугих и кратких вокала, односно у квантитету слогова.

3) Акценат има утврђено место, тј. практично редовно је на претпоследњем слогу. Изговор социјализм, дебакл, ансамбл и сл. не значи стварно нарушавање овога правила, јер крајњи сонант постаје у извес-

ном смислу носилац слога. Запажају се, међутим, и нека реална одступања од овог правила, као акценат на првом слогу у сложеним бројевима типа пейдзешат.

4) Изразиту карактеристику русинске фонетике представља развијен и доследан систем правих сугласника, са потпуном симетријом звучних и беззвучних сугласника, а такође развијен систем сонаната, што ћемо представити схематски (2°, 2°а).

p	t	t'	k
f	s	š	h
b	d	d'	g
(v)	z	ž	γ
	з	џ	
v	г	ј	
	л	љ	
m	n	њ	

(2°)

или у русинском писму:

п	т	ть	к
ф	с	ш	х
б	ц	ч	г'
(в)	л	ж	г
	дз	дж	
в	р	й	
	л	љ	
м	н	њ	

(2°а)

Битне карактеристике овог система су: постојање звучних африката (дз, дж); постојање експлозивног и фрикативног звучног велара (г', г,) постојање реда палаталних сугласника: њ, дь (слични по изговору мађарским *ty, gy*), нь, ль. Не запажа се битнији утицај самогласника на изговор претходног сугласника (у синхроничном смислу, према данашњем стању), нити пак обрнуто, него долази до изражаја аутономност сугласника и самогласника.

Русинска савремена фонетика има, према томе, јасну логику једног доследног система, који у принципу можемо сматрати стабилним, а не системом у превирању, мењању, флукуацији.

Генетске карактеристике русинског гласовног система

Сложеније је, међутим, питање структуралних карактеристика русинске речи посматране дијахронично, с обзиром на генезу и однос према другим словенским језичким системима. Та сложеност се и очекује, с обзиром на основни податак који у формулацији русинског граматичара Г. Костельника гласи:

„Наша бешеда ше виробела на граніци трох народох: рускоукраїнског, польског и словацког“.

Треба овде додати да постоје битна подударана русинског језика и са белоруским.

Али пре него што пређемо на разматрање генетских карактеристика русинског гласовног система нужно је дати неке принципијелне ограде.

1) Словенски језици су толико међусобно блиски, а прелаз од једног ка другом (онде где су били у трајнијем територијалном контакту) толико је постепен да језичке (односно дијалекатске) разлике нису одлучивале где ће бити етничка одн. национална и политичка граница, него историјске и друштвено-политичке околности. И кад негде уочимо подударана националних граница са дијалекатским (језичким), то не значи аутоматски да су језичке разлике узрок такве националне границе. По правилу ће ближи истини бити обрнути закључак: језичке разлике често настају као последица политичких граница, јер се поједине језичке појаве теже шире преко такве границе, због смањеног контакта.

Другим речима, етничка припадност не одређује се језичким карактеристикама, па и овај наш прилог никако не може ићи у било какву аргументацију дискусије о етничком идентитету југословенских Русина, у којој је било и извесних забуна.

2) Кад у језичком систему који испитујемо нађемо језичку појаву својствену и неком другом сродном језику, само са крајњим опрезом можемо закључити да је та појава примљена из тога језика, односно направљена под његовим утицајем. Тек кад тачно утврдимо системске одлике испитиваног језика, моћи ћемо у њему са потребном сигурношћу разликовати појаве настале у развоју тога језика (било самосталне, било заједничке с неким другим језиком) од језичког наноса, адстрата, утицаја другог језика. Ово је потребно истаћи, јер се у постојећој литератури приликом објашњавања појединих појава и неке основне

црте русинског система идентификују као утицај других језика и презимање из њих, што није оправдано.

3) Русинске језичке одлике упоређиваћемо углавном само са словенским књижевним језицима, а не и са дијалектима у оквиру тих језика. То значи да упоредне податке наводимо у оријентационе сврхе, а не у смислу лингвистичке географије, која би морала оперисати и дијалекатским подацима. Упоредне податке наводићемо у схеми којој је циљ прегледност, а такође да омогући уочавање зависности простирања појединих појава од територијалног распореда словенских језика и њихове припадности овој или оној словенској језичкој грани или изогласној области:

горњо- лужички	доњо- лужички	пољски	белоруски	руски
чешки	словачки	РУСИНСКИ	украјински	
словеначки	српскохрватски	македонски	бугарски	

У даљем тексту употребљаваћемо и скраћене ознаке: глж., длж., пољ., брс., рус., чеш., слв., РСН., укр., слн., сх., мак., буг.

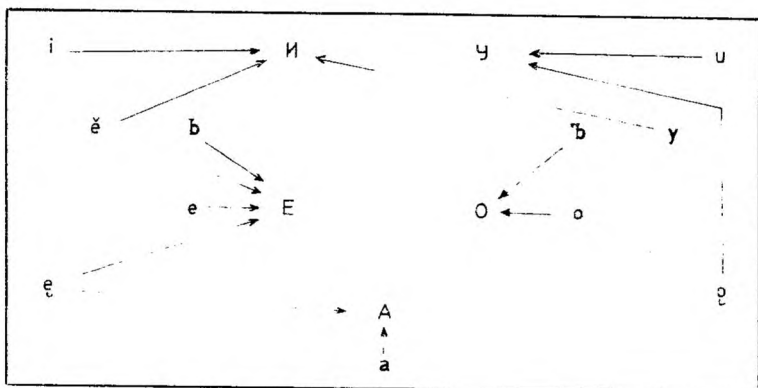
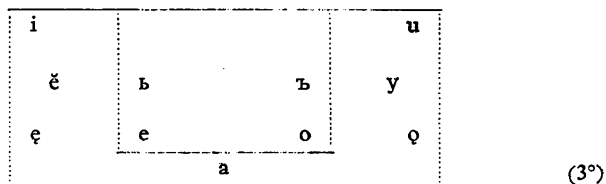
Једна подробнија и потпунија анализа морала би, наравно, оперисати и са најважнијим дијалекатским подвојеностима на терену појединих језика, нпр. са српскохрватском дијалекатском четвороделношћу (кајкавски, чакавски, штокавски и посебно говори призренско-тимочке говорне зоне, који у неким структуралним појавама иду заједно са македонским и бугарским говорима, нарочито суседним), такође са посебним местом кашубског дијалекта у односу на пољски језик и др. Посебно кад је у питању русински гласовни систем, морала би се имати у виду чињеница да се источнословачки говори, који — како је познато — имају изразите подударности с русинским системима, упадљиво одвајају од средњословачких (на којима се заснива словачки књижевни језик) и западнословачких, као и чињеница да у западној Украјини постоје говорни типови којима је русински језик знатно ближи него књижевном украјинском.

Међутим, ми овде пратимо језик југословенских Русина као нормирани књижевни језик, па је оправдано да га упоређујемо у првом реду са другим словенским нормираним, стандардним системима.

Основни однос русинског и прасловенског гласовног система

Овде ћемо у једном општем прегледу схематски приказати само опште, најкарактеристичније генетске односе русинског гласовног система према прасловенском, а у даљем делу овога рада посебно ћемо се задржати на појединим важнијим појавама.

В о к а л и з а м, приказан на схеми 1°, показује радикално упрошћавање у односу на прасловенски систем од седам дугих и четири кратка вокала (схема 3°). Основне линије свођења тога система приказује схема 4°.

У погледу п р о з о д и је русински спада у најмање конзервативне словенске језике, јер је захваћен и губљењем квантитета и стабилизацијом места акцента (схема 5°).

а) Одсуство квантитета:

гљк.	дљк.	пољ.	брс.	рус.
чеш.	слв.	РСН.	укр.	
слн.		сх.	мак.	буг.

б) Стално место акцента:

гљк.	дљк.	пољ.	брс.	рус.
чеш.	слв.	РСН.	укр.	
слн.		сх.	мак.	буг.

(5°)

Русински консонантизам, напротив, у својим старијим фазама значио је богаћење прасловенског система. Он у том погледу продужава генералну тенденцију прасл. периода: богаћење сугласничког система услед позиционих палатализација (и јотовања). То ћемо илустровати помоћу неколико схема, од којих прву (6°) треба схватити условно, као теоријски основ словенског консонантизма.

p	t		k
	s		h
b	d		g
	z		
v		j	
	r		
	l		
m	n		

(6°)

Схема 7°а, која представља коначни прасл. фонолошки систем (са оградом коју ћемо даље дати у погледу односа $k g h : c \check{z} \check{s}$), још није довољна као исходиште појединих словенских консонантских система, међу њима и русинског, јер је вероватно да је већ у прасловенском дошло до знатнијег фонетског разлагања непалаталних сугласника на позиционе варијанте, да се — дакле под утицајем наредног вокала предњег реда нису мењали само $k g h$, него, у извесној мери, и остали непалатални сугласници, што ће касније у појединим језицима добити и фонолошки значај. То прасл. стање приказано је на схеми 7°б.

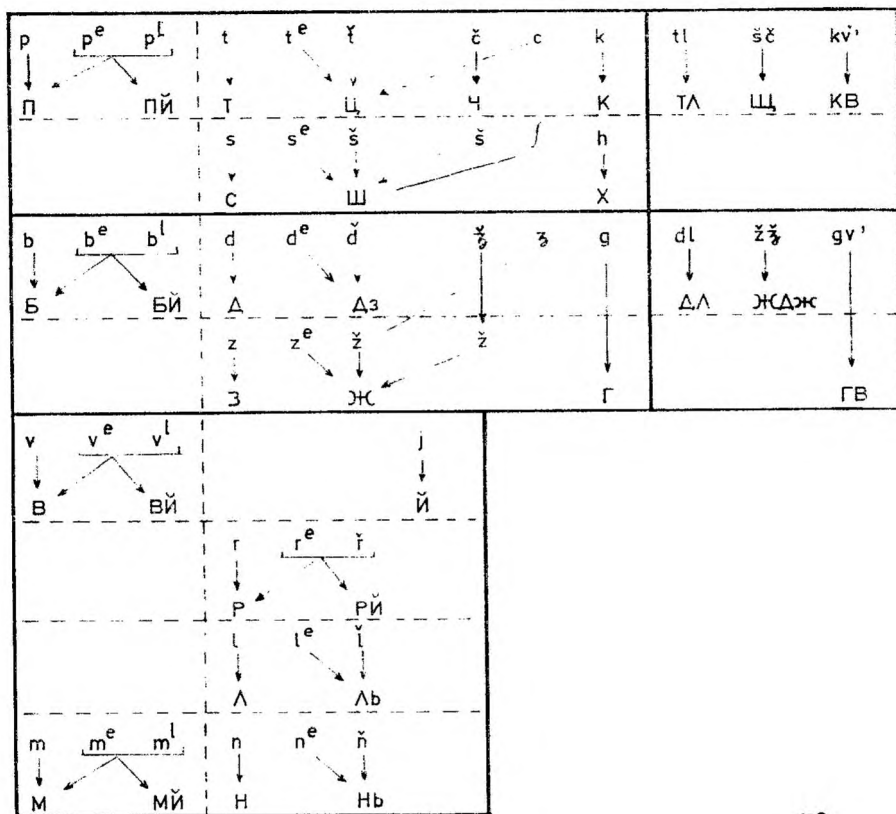
p . . . p ^l	t . . . t̃	č . . . c . . . k
b . . . b ^l	s . . . š̃ = š̃	f . . . h
v . . . v ^l	d . . . d̃	*ž̃ . . . ž̃ . . . g
	z . . . ž̃ = ž̃	
		j
	r . . . ř̃	
m . . . m ^l	l . . . l̃	
	n . . . ñ̃	

(7°а)

p — p ^e	p ^l	t — t ^e	t̃	č	c . . . k
		s — s ^e	š̃ = š̃	f	. . . h
b — b ^e	b ^l	d — d ^e	d̃	ž̃	. . . g
		z — z ^e	ž̃ = ž̃		
v — v ^e	v ^l			j	
		r — r ^e	ř̃		
		l — l ^e	l̃		
m — m ^e	m ^l	n — n ^e	ñ̃		

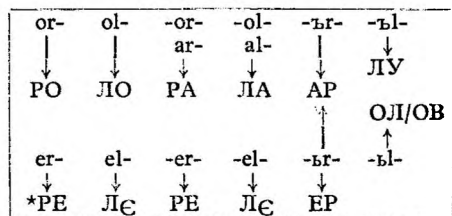
(7°б)

Полазећи од тога стања, можемо већ показати основне развојне линије русинског консонантизма (схема 8°); треба при томе напоменути да су *ш* и *ж* као рефлекси прасл. прогресивне палатализације једва засведочени (пенезж, впадзи).

(8°)

Схемом 9° ћемо, на крају овог прелиминарног прегледа, показати русинске рефлексе карактеристичних прасловенских слогова са ликви-

(9°)

дама (*r l*), о којима ће касније бити речи, када ћемо додати и неке податке о случајевима секундарне вокализације ових сонаната, што у овој схеми није приказано.

Напомена. Намерно смо горе избегли термин „трећа палатализиација“ јер њена релативна хронологија у односу на млађу регресивну палатализиацију остаје спорна. Без правих је доказа став да су рефлексии прогресивне палатализиације били мекши него у позицијама регресивне палатализиације: западнословенски рефлексии то не доказују (уп. нпр. код Бернштајна, *Очерк сравнительной грамматики славянских языков*, Москва 1961, стр. 202); нема доказа да јат није могло стајати иза палаталних сугласника (сем етимолошких ограничења), јер се случајеви као *otъsi* у лок. јд. лако објашњавају морфолошким уједначавањем (а с друге стране имамо *vsěhъ, sicěhъ*). Пре би се могло мислити на обрнуту ситуацију: варијанте *k g h* јаче су се мењале под утицајем следећег самогласника него под утицајем претходног, тако да је у овом другом случају лакше долазило до регенерације тврдих сугласника приликом коначне фонологизације и фонолошког разграничавања варијаната. Тако би шароликост рефлекса по словенским језицима могла значити да у доба прекида словенског језичког јединства ови фонолошки процеси још нису били завршени, па су на разграничење могли деловати различити фактори, као дисимилација (в. код Ирене Грицкат, *ЈФ XIX*, 87—110). Другим речима, и ту неуједначеност рефлекса ризикантно је узимати као доказ хронолошке разлике (као што ни разнолики рефлексии полупалатала испред слабог јера не сведоче о хронолошкој разлици између умекшавања пред слабим јером и пред другим вокалима предњег реда). На тај начин млађа словенска палатализиација задњенепчаних сугласника, и прогресивна и регресивна, могла би се посматрати као суштински иста појава, аналогна појавама типа *јабуће, вешаљна* у дијалектима југоисточне Србије.

Развој русинског вокализма

О слоговима са *r l* ће даље посебно бити речи, а овде ћемо указати на неке друге појаве у развоју русинског вокализма.

Замене јаџа. Русинска замена прасл. *ѣ* је екавско-икавска. Немајући прикупљен исцрпан материјал који би омогућио темељнију анализу

и истраживање мерила распореда рефлекса јата, ограничићемо се само на неке прелиминарне констатације:

— у крајњем отвореном слогу запажа се само рефлекс *e* (мне, у чаше, о мире итд.);

— у једносложним речима са сугласником на крају преовлађује икавизам: вик, вист, витор (овде је *o* од секундарног полугласника), гнів, грих, жвир, лік, шлід, шніг, шмих, шпив, шніц, цинь — али бег, швет, лес;

— у другим позицијама у унутрашњости речи срећемо оба рефлекса: били, ліви, швижи, ридки, стина, вира, рика, писня, вишац, винчац, дідо, кліци, лісковец, ніжносц, мишац (глагол), квиток, одбліск, гніздо, гвизда, дзивка, шитковка, стрибло, жридли, ришене, злодій итд. — а с друге стране: бежац, бешеда, венец, дзеліц, дзеци, єсц, колєно, леніви, лепши, лето, место, мешац, мешцок, недзєля, нєми и др.

— заједно са бляди, могли бисмо и цали сматрати полонизмом, кад се овај последњи пример не би наслањао и на цацзиц, што асоцира посебну судбину јата иза старог *ц* (вероватно у вези са отврдњавањем овога гласа), о чему имамо сведочанстава на бугарско-македонском терену (прелази *сѣ* у *са* својствени су и врло старим писаним споменицима), а и екавизми *цесїа*, *цесар*, *целивайти* и сл. у српскохрватским ијекавским говорима сведоче у сличном смислу;

— нема сумње да се број икавских примера увећавао и новијим наносима из Украјине (исп. злодій, ділокруг, надія итд.), али је сигурно да се русински икавизам не може свести на те новије утицаје, него представља елемент изворног русинског система.

Замене назала њредњег реда. Ни за двојаку русинску замену назала предњег реда (*e* и *'a*) немамо довољно исцрпан материјал да бисмо покушали утврдити мерила од којих је зависио избор рефлекса, па ћемо само навести неке карактеристичније примере:

— у крајњем отвореном слогу: ше, целе, щєне, вимне итд., али З. л. мн. през. купа, бежа и сл.;

— у другим позицијама: пришагнуц, ряд, княз, вязац, памятка, мешац, заяц, вжац, зачаце, цагац, часц, жадло, жадане, клятва, ядро, язык итд., а с друге стране: вецей, чежки, щєсце, клєчац, гредка, мєжки, прєсц, трєшене, пейц (од рєть) итд.;

— примери прадки, ястраб, запрага указују да после сугласничке групе у којој је *p* на другом месту немамо рефлекс *я* него *a*;

— запажају се и различити рефлекси у дериватима исте основе (који би, кад се изузму привидне опозиције које чине стара русинска реч и нека новија позајмица, могли бити од значаја за утврђивање критеријума од којег је зависио један или други рефлекс): дзешец-дзешати; предза-прадки; чежки-цагац; швето-свати; паметливи-памјатка; зредзовац-ряд; наджнец-жац; целе-целята.

Иако би се по оваквим примерима могло рећи да је рефлекс можда зависио од тврдоће следећег слога, има доста примера које такво правило не би могло објаснити, па се овде нећемо задржавати на том проблему.

Рефлекси њолугласника. Русинском гласовном систему својствени су различити рефлекси тврдог и меког полугласника: сон, мох, кладок. любов (са *о* од *з*) према: дзень, пес, лев, лен, овес, оец итд. (са *е* од *ь*). Замена су, дакле, као и у источнословенским језицима и македонском, уз делимично подударање и са словачким и бугарским језиком. Однос русинских рефлекса према другим словенским могли бисмо према томе овако представити:

глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.
чеш.	слв.	РСН.	укр.	
слн.		сх.	мак.	буг.

(10°)

Од ове русинске замене полугласника има неких одступања: диждж (а не „дождж“), крив (а не „крив“) и сл., али се ипак рефлекси *о* < *ь* и *е* < *ь* могу сматрати основним правилом.

И секундарни полугласник, испред крајњег сонанта, показује двојак рефлекс: витор, сом, кладол, тресол, али: огень, осем. Изгледа да је рефлекс зависио од карактера сугласника између којих се јављао секундарни полугласник.

Појаве њрегласа е у о. Како је познато, преглас старог *е* у *о* под утицајем следећег тврдог слога захватио је, у овом или оном виду, све источнословенске језике, а такође пољски и лужицке језике. Последице ове појаве, међутим, ограничиле су се у украјинском на позицију иза шуштавих сугласника. Слично ограничење (само још изразитије) видимо и у русинским рефлексима: чоло, пчоло, мачоха, чорт, гарчок, брещок, кружок, ишол и сл. — тако да појава доста ретко долази до изражаја и ни изблиза толико не утиче на општи лик језика као нпр. у пољском или руском језику.

Ойшійа конзервативносій русинског вокализма. У русинској лексици запажа се још покоја специфична промена вокала, нпр.:

— вечар, жалудз-жалудок; ляд (исп. и поменуто бляди, цали, цадзиц);

— њж, њирко-пире, ище; рижни (исп. поменуто диждж);

— челедз поред челядз.

Међутим, ово су лексички изузеци, па се упркос њима може рећи да русински вокализам оставља утисак сразмерно конзервативног система, у коме се добро чува континуитет вокала у односу на наслеђе из прасловенског доба (слично словачком и западнијим јужнословенским језицима). Томе утиску посебно доприносе ове појаве:

— нема систематског прегласа у вези са тврдоћом следећег слога, о чему је горе било речи;

— нема флукуације вокала ван акцента, тј. појава аналогних руском и белоруском акању;

— нема мешања рефлекса два прасловенска назала, као у пољском, бугарском и македонском језику (у русинском *o* даје редовно *y*);

— нема систематских промена вокала условљених акцентом, квантитетом и дуљењем у затвореном слогу, као у украјинском, пољском или чешком језику;

— нема дифтонгизација ни прегласа *a* иза меких сугласника, као у чешком језику — итд.

Рефлекси њрасловенских гласовних група or ol er el

Овде ћемо најпре прегледати позиције које одговарају тзв. „полногласију“ у источнословенским језицима, тј. случајеве у којима су се групе *or ol er el* налазиле између сугласника. Русински језик се овде заједно са чешким и словачким подудара са јужнословенским језицима, тј. има рефлексе *ra la re le*. Међусобни однос словенских језика начелно је овакав кад су у питању групе *or ol*:

глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.	
чеш.	слв.	РСН.	укр.		
слн.		сх.	мак.	буг.	(11°)

тј.:

ro/lo	ro/lo	ro/lo	oro/оло	oro/оло	
ra/la	ra/la	РА/ЛА	oro/оло		
ra/la		pa/ла	pa/ла	pa/ла	(12°)

Примери: страна (од прасл. *storna*), глава (од прасл. *golva*), слично и драга, бранџ, здрави, крава, праг, влага, злато, млади, класок, власи, длань итд.

Показани односи у ствари значе да у је јужној зони словенских језика у поменутиим прасл. слоговима дошло најпре до дуљења вокала испред сонанта (због чега је *o* прешло у *a*, а *e* у *ja*), а затим до метатезе (измене места) вокала и сонанта. И у пољском и лужичким језицима као крајњи резултат имамо измењена места сонанта и пратилачког вокала, али је тамо развој ишао битно друкчијим путем, и није дошло до дуљења, а тиме ни до настајања секундарног јата. У источнословенским језицима изостала је и метатеза и дуљење, а несагласност поменутих прасл. слогова са тежњом ка отвореним слоговима решена је развојем секундарног вокалног елемента иза сонанта.

Треба још напоменути да се разлика између *or* и *er* боље одржавала него између *ol* и *el*, јер су се у овом другом случају у источнословенским језицима (а тих је појава било и на северу западнословенске области) рефлекси изједначили у корист тврдог (нпр. рус. молоко од *melko* једнако као и голос од *gol'sъ*).

Међутим, кад су групе *or ol* биле на почетку речи, у слоговима тзв. циркумфлексног типа (где није наслеђена индоевропска дужина слога, него је развијена тек у прасловенском), ареали су битно друкчији, и русински језик — који овде има рефлексе *ro lo* — иде заједно са северном групом словенских језика

глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.
чеш.	слв.	РСН. укр.		
слн.		сх.	мак.	буг.

(13°)

Примери: роснуц, розум, робиц, робота, ровни, локец итд.

Рефлекси њрасловенског вокалног *r*

Односи словенских књижевних језика у рефлексима вокалног *r* начелно се свде на то да се на југозападу чува вокално *r* а на североистоку се девокализује, развијајући пратилачки вокал; у бугарском се јавља пратилачки полугласник (ъ), што можемо узети као прелазни случај.

Русински гласовни систем не чува вокално *r*, тако да можемо узети да су односи словенских стандардних језика начелно овакви:

глик.	длж.	пољ.	брс.	рус.
чеш.	слв.	РСН.		укр.
сли.		сх.	мак.	бут.

(14°)

На месту прасловенског тврдог вокалног *r* (*ѡr*) налазимо овакве русинске рефлексе: покарма, тарговец, гарчок, таргац, гарло-подгарліна, смаркац, гарсточка, барз, скарб.

Међутим, за меко прасл. вокално *r* (*ѡr*) налазимо двојаку замену:

- шмерц, шерсц, черв, червени, церква, шмерджух, черпац, церпиц, шерп, перши, персцень, верх, верба, церліца, твердзиц, цверчок;
- умарти, зарно, бардо, сарня, чарни, подарти, тварди, штварток.

Није тешко уочити да тврди дентал (*d t z s n l*) изазива прелазак рефлекса типичног за *ѡr* у рефлекс какав је нормалан за *ѡr*, тј. имамо *ар* уместо *ер*.

Познато је да је тврдоћа дентала (*t d s z l n r*) могла имати јачи утицај на суседне гласове него тврдоћа осталих сугласника. То се најјасније види у пољском и доњолужичком, где се распоред рефлекса вокалног *r* подудара са показаним русинским распоредом а тврди дентали су изазивали и преглас јата и *e*. Међутим, посебан утицај дентала огледа се и ван ових језика, нпр. у руском (дентал је изазивао диспалатализацију претходног сугласника); видећемо ниже да и у српскохрватским говорима има трагова специфичног понашања тврдих дентала.

Показани распоред замена за вокално *r* може се сматрати главном русинском системском тенденцијом, али има и примера где се од таквих односа одступа у руско-украјинском смислу: жертва а не „жартва“, свердло а не „свардло“, оберт а не „обарт“, черстви а не „чарстви“ и сл.

У неким примерима налазимо и *-ир-* (виргла, пирсла — глаголски партиципи), али изгледа да су то секундарне појаве и да оне бар једним делом представљају третман српскохрватског вокалног *r* у позајмицама.

Рефлекси ѡрасловенског вокалног *l*

Русински материјал показује три рефлекса:

- волна-вольняни, жѡлти (дублет), жѡльч (дублет), полковник, полни, толковац, толмачиц, чолнок;
  - вовк, жовти (дублет), жовч (дублет);
  - длуг(ок)и, длужен-длуство, слунко-слунечник, тлусти, тлучиц.
- Уочавају се ова системска правила:

1) не чува се вокално *l* (за разлику од чешког и словачког), него се редовно девокализује;

2) изједначен је рефлекс прасловенског *ʎl* и *yl* (за разлику од пољског, а подударно са источнословенским и др. језицима);

3) иза *t d s* (примера за остале дентале немамо) нормални је рефлекс *лу*, у чему има подударана са пољским, доњолужичким и чешким језиком, а таквих појава има и у белоруском (длубаць, тлусты, тлумач и сл.).

Занимљиво је да за ову последњу појаву налазимо аналогije и у дијалектима југоисточне Србије; та појава је, уосталом, засведочена већ у Мирослављевој јеванђељу, српском споменику из XII века.

Слогови са секундарном вокализацијом *r l*

Како је познато, у слоговима у којима се у ранијим фазама прасловенског налазило *ru ri lu li* између сугласника вокали *u i* развили су се у полугласнике, тако да је у каснијем прасловенском ту било *р̣ь* *р̣ь ḷь ḷь*, где је носилац слога био полугласник (а не сонант *r l*). Кад је касније у развоју појединих словенских система наступало губљење слабих полугласника, долазило је до различитих разрешења:

— могао се полугласнички елемент одржавати као јаки полугласник и даље се вокализовати (као и сваки други јаки полугласник). исп. рус. *дрожать*, *греметь*;

— могао се слог сводити на *r l*, али без развијања вокалног карактера тих гласова, што је својствено пољском и лужичким језицима;

— могло се развијати вокално *r l*, па се или одржавати као вокално (у чешком и словачком, а у погледу вокалног *r* још и у српскохрватском, словеначком и македонском), или се даље развијати на различите начине.

За овај последњи случај имамо примере простог развијања вокалног сонанта у други вокал (српскохрватски прелаз вокалног *l* у *u*), али је чешће долазило до комбинованих разрешења. При томе се развијао пратилачки полугласник (што се одржало у бугарском) или који други (пуни) пратилачки вокал, што у погледу оба сонанта имамо у украјинском и белоруском, а у погледу *l* и у словеначком и македонском.

Русинска ситуација спада у тип који смо констатовали за украјински и белоруски језик, тј. слог се није свео на *r l*, него се развијао пратилачки самогласник. Главне русинске системске тенденције огледају се у овим примерима:

— гирмиц, кирвави, скирхац, тирвац, дирґоніц, тирсковец-тирсовка;

— блиха, слиза.

Уочавају се ове законитости:

1) нема разлике између рефлекса слогова са прасл. *ь* и прасл. *ъ*, какву је очувао руски језик;

2) слогови се не свде на *r l* (за разлику од западнословенских и јужнословенских језика), него се развија пратилачки вокал;

3) карактеристични пратилачки вокал је типа *и* (и то тврдог, јер не долази до умекшавања: тирвац а не „џирвац“, слиза а не „шліза“), што је својствено и украјинском и белоруском језику (само што је у ова два језика не само у слоговима са *л* него и у слоговима са *р* пратилачки вокал иза сонанта).

Према томе је за међусловенске односе карактеристична схема

глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.
чеш.	слв.	РСН.	укр.	
слн.		сх.	мак.	буг.

(15°)

У појединим речима срећу се и друкчији рефлекси: *ри* (као у украјинском и белоруском) — хрибет, чарнобриви; *ре* (као у руском и старословенском) — кресциц, Греци; *ер* (можда у сербокроатизмима, с обзиром на изједначеност са рефлексом примарног вокалног *р*) — оберва, кертица. Међу њима је можда аутентично русинско једино хрибет, док остали примери вероватно представљају касније наносе и подешавања.

За рефлексе аналогних слогова на апсолутном почетку речи исп. ардза, ардзави (има и гардза, гардзави, са протетичким *г-*), ложка.

*Русински рефлекси њрасловенских дијалекатских
йојава у консонантизму*

l: il dl. Русински језик у овим случајевима наслеђује неупрошене сугласничке групе, што због продуктивности наставка *-дло* (мидло, шидло, ковадло итд.) и присуства *ил дл* у глаголској промени (плетла, кладли, ведли и сл.) представља доста уочљиву одлику савремене русинске речи.

Тий рефлекса ĭ ð. Мада су се ови прасловенски палатални доста различито развили по словенским језицима, сматра се да су се већ у

прасловенско доба формирале одређене дијалекатске зоне у погледу артикулације ових гласова. Русински рефлекси (*ц дз*: цудзи, медзи, садза, ноц, моцни, лежаци) укључују се у тип пискаве артикулације, и доста утичу на општи лик говора.

рј : *рј* и сл. У русинском језику изостаје епентетско *љ* у познатој позицији по којој се диференцирају словенски језици (на граници морфема): *явѣц*, *любѣнн*, *купѣ* у 3 л. мн. презента итд.

кв гв : *св зв*. Русински рефлекси показују да је велар у овим групама остајао неизмењен (*квет*, *квице*, *гвиздочка*), а појава се ограничава на свега неколико лексема, и нема приметнијег утицаја на општи лик русинске речи.

с : *š* као рефлекс *йпалатализације* *h*. Како је познато, умекшано *s* (*š*) које се добијало од *h* у резултату млађих прасловенских палатализација задњенепчаних сугласника развило је у једном делу словенског прајезика шуштаву артикулацију и дало као резултат *š* а у другом делу није дошло до таквог развоја. Позиције у којима је ова појава долазила до изражаја готово су ишчезле из русинског језика, али се може рећи да је рефлекс *š* засведочен (у дериватима заменице *вѣшь*).

За све ове појаве русински језик показује рефлексе својствене западном прасловенском дијалекту. Они су, према томе, карактеристични за западнословенске језике, иако подударане са актуелним језичким границама није потпуно. Тако су групе *tl dl* у некој мери својствене и словеначкој говорној зони, а — обрнуто — појаве њиховог упрошћавања присутне су и у словачком; и у северноруским говорима има особеног развоја ових група (прелазак у *кл гл*). Исто тако, изостанак епентетског *љ* карактеристичан је и за бугарско-македонску област, па се одразио и у старословенској писмености. Најзад, ликови са *кв гв* присутни су у некој мери и у украјинско-белоруској области.

Позициона *йпалатализација* и *дисйпалатализација*

Рекли смо да је у последњој фази прасловенског језика изговор тврдих сугласника испред вокала предњег реда („меких“ вокала) био полуумекшан (полупалатализован). То закључујемо с једне стране на основу даљег развитка те појаве у словенским језицима, а с друге стране по аналогiji са судбином прасл. *k g h*. Наиме, ако је утицај меких вокала био довољно јак да у два маха измени *k g h* у потпуно нове гласове (старија палатализација: *č ž (ž) š*, млађа: *c z š*), онда је природно прет-

поставити да су се и други сугласници у некој мери мењали, иако не толико да постану нови гласови већ у словенском прајезику.

За севернословенске језике карактеристичан је даљи палатални развој, фонологизација ових полупалаталних сугласничких варијаната. Развио се велики ред нових палаталних гласова:

p' b' v' m' s' z' t' d' r' l' n'

при чему су се последња три изједначила са одговарајућим старим палаталима (рефлексима прасловенског јотовања).

Русински гласовни систем јасно засведочује ову појаву, чији рефлекси представљају једну од најочљивијих одлика русинског консонантизма. Примери: ешењ од прасл. *jesepъ*, дзешец од *desetъ*, дзешати од *desetъjъ*, шерцо од *srъdъse*, желени од *zelenъjъ*, шнѣг од *snѣgъ* итд. Русинско стање треба посматрати у светлу ових познатих појава:

— Може се узети да је ова појава заједничка за све севернословенске језичке системе (укључујући русински), а донекле и за бугарски језик. Њен одраз је, међутим, веома разнолик, због дејства диспалатализације, отврдњавања.

— Најпотпуније су сачувани рефлекси обе палатализације у руском, белоруском и пољском језику, мада и тамо имамо појава диспалатализације (тврдо белоруско *r*, тврди уснени сугласници у **damъ*, **pravъda*, *dn'a* а не *d'n'a* и сл.).

— И у украјинском се добро чувају стари палатали у неким позицијама, али је испред *e* и етимолошког *i* дошло до генералног отврдњавања. Сем тога долази до разлагања, декомпозиције уснених палатала, тј. до развијања пратилачког *j* (*п'ять* = *p'jat'* и сл.).

— Широки процеси диспалатализације карактеристични су и за словачки и чешки језик; у чешком су изразите и појаве декомпозиције палаталних уснених сугласника.

— У јужнословенским језицима прасловенска позициона палаталност није доживела знатнији развој, изузимајући донекле бугарски језик. Појаве неутрализације старих палаталних *ř ľ њ* и *r' l' n'* карактеристичне су не само за бугарски него и за македонски језик, али је овде до изједначења долазило више отврдњавањем старих палатала него развојем мекоће полупалатала.

— У српскохрватском и словеначком језику ова позициона палатализација није се даље развила, него се може рећи да је дошло до обрнуте еволуције: појачала се аутономност сугласника у односу на самогласнике.

Разумљиво је да у оваквој разноликости појава постоје специфична подударана и разлике међу појединим језицима, тако да се

формирају занимљиви међујезички ареали; сваки језик има свој специфични систем, али су поједине карактеристике једног језичког система заједничке за више језика.

Упркос различитим укрштањима ареала, може се уочити одређена поступност коју ћемо илустровати пратећи рефлексе полупалатала испред *e* и посебно неутрализацију односа полупалатала *r^e. l^e n^e* и одговарајућих палатала. Наиме, поступно се ограничавају фонолошки поремећаји (преласци једног гласа у други односно изједначења различитих гласова) изазвани развојем полупалаталности и диспалатализацијом. Табела показује судбину прасл. полупалатала у позицији где у датом језику иза таквог сугласника имамо *e* које води порекло од прасл. вокала предњег реда (за чешки језик узимаћемо у обзир *e* од прасл. *jata*). Знаци у табели представљају:

+ мек рефлекс полупалатала;

≠ палатализацијом измењен рефлекс, али без чувања изговорне мекоће (тј. рефлекс који се отврдњавањем изједначио с каквим другим сугласником, а не са својим тврдим парњаком);

декомпоновану палаталност (тј. рефлекс у коме се из меког изговора развило пратилачко *j*);

≠ тврд рефлекс, али изједначен са одговарајућим старим палаталом (само за однос *r^e l^e n^e* према *ř ĺ ň*);

= рефлекс једнак рефлексу тврних сугласника.

	p ^e	b ^e	v ^e	m ^e	s ^e	z ^e	t ^e	d ^e	n ^e	l ^e	r ^e
руски	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
пољски	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	≠
белоруски	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	≠
лужички	+	+	+	+	=	=	+	+	+	+	+
чешки	#	#	#	#	=	=	+	+	+	+	+
РУСИНСКИ	=	=	=	=	≠	≠	≠	≠	+	+	≠
словачки	=	=	=	=	=	=	+	+	+	+	≠
украјински	=	=	=	=	=	=	=	=	≠	≠	≠
бугарски	=	=	=	=	=	=	=	=	≠	≠	≠
македонски	=	=	=	=	=	=	=	=	≠	≠	≠
српскохрватски	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	≠
словеначки	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=	=

(16°)

Треба истакнути условност овакве лествице, јер ако би се посматрали рефлекси не испред *e* већ испред *'a*, украјински, па и бугарски језик нашли би се у самом врху, јер се у тој позицији у њима чува читав

ред палаталних сугласника; и сам русински би могао ићи ка врху по броју фонолошких поремећаја, јер бисмо га могли оставити без иједног знака =, тј. и уснене сугласнике означити једнако као *r* (као накнадно отврдњавање и изједначавање и палатала и полупалатала). С друге стране, чешки бисмо могли сместити и знатно ниже, јер се сугласници не палатализују у неким позицијама у којима је у севернијим језицима палатализија редовна (испред етимолошког *e* и *ь*), док бисмо га по чувању изговорне мекоће код рефлекса прасл. полупалатала могли (заједно са словачким) сместити изнад русинског.

*Карактеристике русинских рефлекса
палатализије и диспалатализије*

Поменућемо само најочљивије моменте.

1) Русинска палатализија је широког опсега у односу на вокале који су је изазивали, без ограничења која видимо у чешком, бугарском или украјинском језику; она се рефлектује испред свих прасловенских вокала предњег реда, ма какав био њихов каснији рефлекс:

дзeњ од дьeњ;
вжац од вьзѣти;
шестра од *sestra*;
шнiг од спѣгъ;
шерп од съгръ.

Испред *и* од *ы*, као и у неким другим позицијама које ћемо касније видети, изостаје, међутим, палатализија.

2) Иако се нису одржали меки уснени сугласници и меко *r*, русински језик чува јасне доказе да су и они некад постојали, да је палатализија захватала читав ред непалаталних прасловенских сугласника. Докази су:

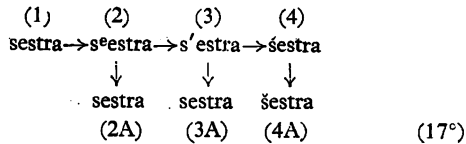
— трагови посредне палатализије, где је некадашњи меки лабијал преносио мекоћу на претходни сугласник: швекор < *s'v'ekъr* < < *svekrъ*, дзвигац < *d'v'iъat'* < *dvigati*, шмих < *s'm'eh* < *smehъ* итд. (исп. и жренко од зьгѣ-);

— испред вокала задњег реда палаталност се није губила без трага, него је долазило до декомпозиције, излучивања *j*: вязац = *vja-zac* < *v'azat'* < *vezati*, ряд = *rjad* < *r'ad* < *ređъ*.

У овој последњој појави блиске паралеле пружа за лабијале украјински језик (в'язати), а сличних појава има и у чешком (*pět* = *pjet* < *peťъ*) и другде.

⁹ Јужнословенски филолог.

3) Русинска палатализација била је у фонетском смислу изразита, и доводила је до знатнијег удаљавања палатала од тврдог парњака него што је то било у руском и украјинском, тј. доводила је до развијања шуштавости у s' z' , која је карактеристична и за белоруски, пољски и лужичке језике. Због тога, кад је дошло до диспалатализације (отврдњавања), нису се могли регенерисати изворни тврди сугласници — као у украјинском — него су се стабилизовали измењени гласови. Тако би се однос русинског система према поменутиим језицима (и нпр. српскохрватском, као типичном по томе што се у њему није развила прасловенска полупалаталност) могао овако представити:

Развој од полазног типа (1) до (2), где је дошло до извесне изговорне промене али још не до стварања нове фонеме, можемо сматрати прасловенским. Руски језик остао је начелно на типу (3), док је тип (4) карактеристичан за белоруски и пољски (уз нарочите прегласе вокала *e*), док је за српскохрватски (2A), украјински (3A) и русински (4A) систем карактеристичан исти правац секундарног развоја (диспалатализација, отврдњавање), само што се полазна тачка разликовала по ступњу до којег је био дошао развој палаталности.

4) Ни у једном стандардном словенском систему диспалатализација није довела до тако корених структуралних промена као у русинском. У њему је генерално неутрализована опозиција старих и нових палатала (што се у већини словенских језика ограничава на рефлексе *r l n*):

r^e = ř: ряд < ředъ — као моря < mořa;

l^e = ĺ: огляд < ogleďъ — као воля < voľa;

n^e = ñ: дзень < dънь — као коњ < koň;

t^e = ř } : дзевец < devęť — као цудзи < řudъ;

d^e = ř }

s^e = š: ношиц < nositi — као ношене < nošęње;

z^e = ž: жем < zemъ — као вяжеш < vęžęš;

b^e = b^l: любиц < ľubiti — као любени < ľubęнъ;

v^e = v^l: вязац < vęzati — као явяц < jав'ати — итд.

Ово је јединствена појава међу познатим словенским системима и једна од најзанимљивијих структуралних карактеристика русинске фонетике. Она је била од великог значаја за успостављање правилности у разним парадигмама и упрошћавање гласовних алтернација у њима, јер су се тројне алтернације (тврди сугласник: стари палатал: нови палатал, нпр. руско ход-хожу-ход'ить, чак и четврти, унесени алтернант: хождение) свеле на двојне (δ : $d\delta$ и сл.).

Задржали смо се дуже на русинским рефлексима палатализације зато што нам ова појава омогућује и неке начелне закључке. Пре свега, показује се да русинска фонетика није механичка мешавина различитих наноса из разних словенских језика, него аутентичан систем, са доследном унутрашњом логиком. Истовремено, ове појаве у великој мери осветљавају однос русинског гласовног система према другим словенским системима, па и место русинског језика у породици словенских стандардних језика.

При томе разне структуралне карактеристике указују на различите ареале, нпр.:

1) африкате уместо $t^e d^e$

2) шуштавост рефлекса $s^e z^e$

глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.	глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.
чеш.	слв.	РСН.	укр.		чеш.	слв.	РСН.	укр.	
слн.		сх.	мак.	буг. (18°)	слн.		сх.	мак.	буг. (19°)

3) рефлекс $s^e z^e$ различит од рефлекса тврдог $s z$

испред e

испред $'a$

глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.	глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.
чеш.	слв.	РСН.	укр.		чеш.	слв.	РСН.	укр.	буг.
слн.		сх.	мак.	буг. (20°)					(21°)

4) отврдли рефлекси $s^e z^e$

испред e

испред $'a$

глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.	глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.
чеш.	слв.	РСН.	укр.		чеш.	слв.	РСН.	укр.	буг.
слн.		сх.	мак.	буг. (22°)					(23°)

5) отврдли рефлекси $t^e d^e$ испред *e*

глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.	(24°)
чеш.	слв.	РСН. укр.			
слн.	ск.	мак.	буг.		

испред *'a*

глж.	длж.	пољ.	брс.	рус.	(25°)
чеш.	слв.	РСН. укр. буг.			

Упркос неминовној условности у избору појава које смо пратили, изложене схеме добро илуструју место русинске карике у ланцу или мозику словенских стандардних система и додирне тачке русинске фонетике са стандардним системима појединих словенских језика.

Русинска одсјуйања од позиционе палатализације

Показано русинско мењање сугласника испред вокала предњег реда није више живи актуелан фонетски закон (као нпр. у руском језику), него припада историји русинског гласовног система. Има, наиме, доста примера где се у русинској речи данас налази неизмењени (тврди) сугласник испред *e*, *и* или у позицијама где је некада иза тог сугласника био вокал предњег реда. Овде можемо разликовати неколико случајева.

1) Етимолошки разлози. Тако није долазило до палатализације испред *и* од *ы* (син, сир, дим) као ни испред пратилачког *и* које се развило у рефлексима неких слогова са *r l* (тирсовка, дирџоніц, блиха, слиза). То сведочи о великој старини палатализације, као и о томе да је она давно престала бити жив и обавезан гласовни закон.

2) Позициони разлози. Испред некадашњег слабог *ь* које је стајало између сугласника само изузетно имамо трагове умекшавања (свадба, лішка), а иначе је нормално: гладни а не „гладзни“, началник а не „начальник“, тлачидба, писмо и сл. Исто тако испред *ц* од *t'* и *дз* од *d'* претходни сугласник је данас тврд (госц а не „гошц“, спец а не „шпец“ итд.), иако је некад несумњиво морао бити у некој мери умекшан. Сличну појаву имамо у случајевима где је дошло до отврдњавања слога са вокалним *r* (зарно а не „жарно“, сарня а не „шарня“). У свим случајевима то заправо значи да је до отврдњавања дошло пре него што је *у* процесу умекшавања сугласник био веома измењен, тако да се још увек могао регенерисати тврди сугласник, о чему смо говорили у вези са украјинском диспалатализацијом.

3) Уједначавање облика. По угледу на облике у којима се могао сачувати или регенерисати тврди сугласник, могао се и настали умекшани

сугласник поново замењивати тврдим. Очекивали бисмо однос *едзен: едного-една; *цвердзиц: тварди и сл., али су се први облици изменили под утицајем других, тако да имамо данас еден, тврдзиц. Облици са тврдим сугласником могли су утицати и на нова образовања: безчислени (а не -ле-) према число; смертељни (уместо „шмерцелњи“) према могућем *смартни; сердечни (уместо „шердзечни“) према могућем *усардни или сл.; треба, наравно, рачунати и са утицајем других словенских система (црквенословенског, украјинског и др.).

4) Хронолошки разлози. Речи које су примљене у русински говор после престанка активног дејства закона палатализације задржавале су неизмењен тврди сугласник: граматика (а не -ци-), ниџилизм (а не „ниџилизм“) итд. Ипак је у многим позицијама умекшавање продуктивно, па се преноси и на нова образовања, нарочито кад се изводе од домаћих, словенских основа (надзорник, закупнина итд.).

Још неке појаве у развоју русинског коңсонантизма

Показани односи прасловенских и русинских сугласника још нам не објашњавају постанак целокупног данашњег русинског сугласничког система, па ћемо овде указати на још неке појаве.

1) Промена изговора прасловенског *g* каква је својствена русинском језику, има веома широк ареал у словенским језицима. Она је карактеристична не само за украјински, белоруски, словачки, чешки и горњолужички језик, него и за јужноруску говорну област и неке словеначке говоре, а позната је и на терену чакавског дијалекта. Према томе, могли бисмо је схематски овако представити:

глж.	длж. пољ.	брс.	рус.
чеш.	слв.	РСН.	укр.
слн.	ск.	мак.	буг.

(26²)

2) За неколико русинских сугласника можемо рећи да су углавном везани за позајмице и за утицај других система (слично као што се за сугласник *џ* може констатовати у односу на све словенске језике):

- *џ*: фабрика, фарба, форма, фијалка итд.;
- *дџ*: дябол, Дюра, мађарски итд.;
- *џь*: дутяц, фитюла;
- *г'*: група, магазин, енерџия.
- *дџ*: индџилір и др.

Међутим, ниједан од ових сугласника не ограничава се само на позајмице. Као што се иначе у словенским језицима поред *ф* у позајмицама јавља овај глас и у различитим ономотопејама или као резултат специфичних гласовних промена (исп. русинско некњижевно *ф*чера, *ф*шадзи), тако су се и остали поменути русински гласови проширили преко граница позајмица. За стабилизацију *дѣ* *иѣ* у русинском систему нарочито су заслужни неоукрајинизми (дјеслово, дјялносц, тјлесни итд.), а захваљујући својој мекоћи ови гласови су погодни за хипо-користична образовања (дјдо, Петъ), која се у свим језицима наслањају на дечји изговор. Што се тиче *г* изгледа да оно није у свим позицијама ни прешло у *з*, нпр. у суседству с вокалним *р*: тарГовец, дирГоніц, а карактеристично је и за неке друге позиције: яГод (од як год), Гужел, Гдовица и сл. За *дз* исп. джмуркац, диждж и др.

3) За русински језик доста је карактеристична и појава протетичких сугласника: в-он, г'-ужел, г-арешт, г-евтот, некѣ. г-ардза и сл.

Митар Пешикан

Резюме

Митар Пешикан

ОСНОВНЫЕ СТРУКТУРНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ РУСИНСКОЙ ФОНЕТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

Немногочисленная народность югославских русин (самоназвание — *руснаци*, язык — *руска бешеда*) переселилась в места ее нынешнего обитания в XVIII в. из области Карпат. В 1974 г. русины отметили семидесятилетие первой своей книги — „З мойого валала“. Ее автор, Гавриил (Габор) Костельник, впоследствии заложил основы русинского языкознания и филологии, выпустив „Граматику бачванско-рускей бешеди“. За семьдесят лет, на протяжении которых условия существования не всегда благоприятствовали развитию духовной культуры малой народности, у русин сложилась довольно богатая литература, достигшая особенно больших успехов в период после второй мировой войны. Наряду с учебно-педагогическими и иными изданиями регулярно выходит журнал „Шветлосц“, на страницах которого публикуются и материалы по русинскому языку.

Филологическая литература находится в стадии становления: изданы орфографический кодекс и некоторые терминологические спра-

вочники, готовится выпуск сербскохорватско-русинского словаря. Опубликованные труды имеют преимущественно прикладной, практический характер, они призваны удовлетворять повседневные потребности языковой культуры. Современное состояние фонетической системы русинского языка (в плане синхронии) достаточно точно представили и описали филологи-русины Г. Костельник, М. Кочиш и др. В последнее время вопросы русинского языка успешно разрабатывает советский лингвист А. Дуличенко. В научной литературе все еще нет, однако, исследований русинской фонетики с позиций диахронической и сравнительной фонологии.

В данной работе представлены основные характеристики русинской фонетики в плане синхронии и диахронии, в сравнении с другими славянскими языками.